

AITVARAI

SIMONO STANEVIČIAUS BENDRIJOS METRAŠTIS

6

KĘSTUČIO APYGARDOS PARTIZANAI

Kaunas 1998

Redaktorių kolegija Adomas Druktenis

Juozas Girdzijauskas (ats. redaktorius)

Antanas Pocius Zigmantas Pocius Janina Šniurevičiūtė-Šiuipienė

Dailininkas L. Juozonis

Išleista Lietuvos kultūros ministerijos, Kelmės raj. savivaldybės, Raseinių savivaldybės lėšomis

Co S. Stanevičiaus bendrija 1996

ISBN 9986-9022-3-1

Išleido V. Andziulio ab spaustuvė ir leidykla
Salių km., Domeikavos apyl., 4302 Kauno raj. Telef. 553249.
SL 1024. 1996 m. Užsakymas 3. Tiražas 1000 egz.

Šiluvos mokykla KGB akiratyje

Šiluvos apylinkės, kaip ir visos Lietuvos, žmonės 1944—1953 m. ginklu priešinosi rusiškajam okupantui. Šią kovą sau prieinamais būdais kovojo ir Šiluvos valsčiaus mokytojai bei moksleiviai.

Šiluvos pradžios mokyklos mokytojas Antanas Babenskis iš Varkalių (gimęs 1924 m., slapyvardis Šarūnas) 1946 m. sausio mėnesį užmezgė ryšius su Povilo Lušo iš Liūlių kaimo partizanų būriu, veikusiu pietvakarinėje Šiluvos valsčiaus dalyje (Bagušių—Skaraitiškės kaimų rajone), ir platino iš jo gaunamą pagrindžio laikraštį "Į laisvę". Tų pačių metų vasarą A. Babenskis susitiko Varkalių kaimo miške su Raseinių apskrities partizanų rinktinės Žebenkštis 2-osios kuopos vadu Povilu Morkūnu-Draku iš Zbaro ir jo buvo paskirtas Šiluvos valsčiaus organizacinio sekretoriaus (VOS) Gulbės vadu¹. Gulbės dalinys iki 1948 m. lapkričio mėnesio rinko partizanams maistą, pinigus, drabužius, medikamentus, žvalgybinio pobūdžio žinias apie rusų kariuomenės ir stribų judėjimą, platino partizanišką spaudą ("Laisvės varpas", "Prisikėlimo ugnis"). OS nariai buvo ryšininkai ir kurjeriai tarp partizanų būrių. 1947 m. rugsėjo 1 d. A. Babenskį perkėlus mokytojauti į Betygalos valsčių, šias pareigas iš jo perėmė Stasys Ralys iš Akmenės, įtrauktas į tą organizaciją paties A. Babenskio. 1948 m. sausio mėnesį A. Babenskis grįžo mokytojauti į Šiluvą ir vėl įsijungė į Gulbės dalinio veiklą, tapdamas S. Ralio pavaduotoju. Tam pačiam Gulbės daliniui priklausė ir Šiluvos pradžios mokyklos mokytoja Kotryna Rašimaitė-Teršelskienė iš Leonavos (slapyvardis Danutė), Šiluvos gimnazijos ūkvedys Vaclovas Petrauskas (slapyvardis Kapas) — Šiluvos miestelio OS grupės vadas, taip pat gimnazijos sargas Antanas Beloglovis, tos pačios gimnazijos mokiniai Klemensas Virbickas-Svirplys, gimęs 1930 m. (VI klasė), Donatas Žukauskas-Vėtra (VIII klasė). Pastarasis, partizanų ryšininko Stasio Banio iš Pyragių paprašytas, rašė eilėraščius partizanų spaudai. K. Teršelskienė nuo 1946 m. liepos mėnesio buvo Povilo Morkūno ryšininkė, vykdė Žebenkšties, vėliau Savanorio rinktinės vado Jono Žemaičio-Dariaus pavedimus. Jo pasiūsta, ji 1946 m. rugpjūčio pabaigoje vyko į Kauną išaiškinti, kas perėmė auklėti J. Žemaičio mažametį sunų Laimutį, mirus J. Žemaičio žmonai Elenai Žemaitienei.² Įvairias vietas partizanų užduotis vykdė ir Bagušių mokyklos mokytojai: Antanas Šniuolis (g. 1923), Danutė Žickytė-Šniuolienė, Rusaitė-Daktarienė. Baltkarčių pradžios mokyklos mokytoja Janina Šimkutė 1952 m. buvo Antano Budgino partizanų būrio ryšininkė, vykdė aukštesnės partizanų vadovybės (Povilo Morkūno) pavedimus. Jai sekti Tytuvėnų MGB buvo pasiuntęs net tris savo agentus: Reginą, Oną, ir Janiną". Godtaukio (Šiluvos vls.) kaimo mokyklos mokytoja Makautienė Eugenija (g. 1928) 1950 m. palaikė ryšius su V. Daukanto būrio partizanais. Šiluvos vidurinės mokyklos mokytojas literatas Petras Želvys 1951 m., P. Morkūnui pavedus, rašė P. Žasino slapyvardžiu eilėraščius partizanų spaudai, tarp jų ir parodiją "LTSR himnas":

Tarybinę Lietuvą Stalinas kūrė,
Su Sniečkumi tarės nuo seno, ilgai.
Kur Vilnius senasis, kur Baltijos jūra —
Po kraštą pasklis su terbom ubagai...

Nelaisvėn mums Stalinas nutiesė kelią,
Vergijon lydėjo komunos gauja.
Į laisvę, į kovą trispalvę jau keliam.
Jei būsim vieningi, atgims Lietuva!

Priedainis

Mes Lietuvą mylim, dėl jos mes kovojam.
Ir laisvė ateis, ir mes būsim laisvi!
Per kovą sukursim mes laisvės rytojų,
Tėvynės padange bus amžiais šviesi...⁴

To paties P. Morkūno pavestas, P. Želvys organizavo Šiluvoje žmones užsienio radijo stotims pasiklausyti ir žinių suvestinėms partizanų spaudai ruošti.

1948 m. spalio—lapkričio mėnesiais kagėbistams išaiškinus Gulbės dalinį, vyko masiniai šios organizacijos narių areštai (Gulbės daliniui 1948 m. pagal S. Ralio sudarytus sąrašus priklausė 106 žmonės)⁵. Mokytojas A. Babenskis buvo suimtas 1949 m. sausio 16 d. mokytojų kambaryje ir nuteistas 25 metams lagerių. Kalėjo Magadano ypatingame lageryje Nr. 5, dirbo aukso kasyklose ir ten 1959 m. kovo 26 d. žuvo, lagerį užgriuvus kalno nuošliaužai. 1946 m. rugsėjo 2 d. Raseinių aps. KGB suėmė ir mokytoją K. Teršelskienę, bet, tikėdamiesi per ją užčiuopti J. Žemaičio pėdsakus, po kurio laiko paleido, o 1948 m. gegužės 22 d. ištrėmė su visa šeima į Sibirą⁶ 1950 m. lapkričio 16 d. už ryšius su partizanais suimtas ir Bagušių (Šiluvos vls.) mokyklos mokytojas A. Šniuolis.

V. Daukanto partizanų būrio, veikusio Vičaičių, Pumpurų, Lyduvėnų ir gretimų kaimų rajone, pavesti, Šiluvos gimnazijos moksleiviai Juozas Ročas ir Jonas Lauraitis (VII klasė) nustatinėjo nukautų Šiluvos turgavietėje numestų partizanų kūnų pavardes, jų palaidojimo vietas, teikė partizanams žvalgybinio pobūdžio žinias, informavo apie padėtį Šiluvos gimnazijoje.⁷ 1949 m. vasarą jie parūpino ir į V. Daukanto partizanų stovyklą Vičaičių miške atnešė rašomąją mašinėlę.⁸

Šiluvos miestelio inteligentiją ir mokyklinį jaunimą 1951—1953 m. sekė visas būrys KGB agentų: Lapas, Ona, Vienuolis, Jakaitis, Aušrelė, Viktorija, Jabloko, Zironda ir kt. 1951 m. vasario 9 d. slaptas informatorius Semionov informavo Tytuvėnų kagėbistus, kad jo žmonos akivaizdoje Šiluvos vidurinės mokyklos mokytoja Genė Jakelaitytė (g. 1929) sakiusi: "Mokytojauti neturiu jokio noro, nes verčia auklėti mokinius komunistine dvasia; kad jie neitų į bažnyčią, stotų į

komjaunimą... Aš dirbu su dideliu nenoru. Komunistų visi nekenčia. Todėl ir komunistiškai auklėti nėra noro... Dabar vyksta karas Korėjoje. Ir kai amerikiečiai užims Korėją, tai kils karas su TSRS, ir komunizmas bus sunaikintas. Todėl vaikus auklėti taip, kaip nori komunistai, negalima. Atėjus amerikiečiams, tokiems auklėtojams nebus vietos."⁹ Kitas Šiluvos vidurinės mokyklos mokytojas Vytautas Leskauskas saugumo agentui Jakaičiui 1951 m. sausio 25 d., rinkimų į vietines tarybas išvakarėse, kalbėjęs: "Rinkimai, nors ir įvyks, bet tai ne rinkimai, o kažkokia chaltūra: pirma patys numato kandidatus, kurie jiems reikalingi, o paskui siūlo už juos balsuoti. Todėl, kiek bebūtų paduota balsų prieš kandidatą, jis vis tiek pateks".^a Šių ir kai kurių kitų "kompromituojančių duomenų" pagrindu vėliau saugumas verbavo V. Leskauską Šiluvos klebonui Kazimierui Lapinskui ir miestelio gydytojui Vaclovui Armaliui sekti.

Panašią informaciją saugumas rinko ir apie moksleivių politines pažiūras. 1951 m. saugumo agentas Žironda pranešė, kad Šiluvos vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių mokiniai Albinas Jokubauskas, Henrikas Radavičius ir kiti vedą mokykloje "antitarybinę, an-tikomjaunuolišką agitaciją". H. Radavičius mokykloje giriaš Nepriklausomos Lietuvos santvarką, kalbą apie neišvengiamybę naujojo karo, kuris grąžinsiąs Lietuvai nepriklausomybę. Pokalbiuose su mokiniais raginas nestoti į komjaunimą, nes greitai ateisianti kita valdžia ir tada komjaunuoliams būsia blogai. Jis ir Petras Juška iš Kepurninkų rašą antitarybinius eilėraščius partizanų spaudai. Informatorius Žironda pokalbyje su moksleiviu Burinsku iš Norvydžių iš jo išgavęs, jog visi Šiluvos vidurinės mokyklos komjaunimo organizacijos susirinkimų nutarimai esą žinomi apylinkės partizanams. Šias žinias į mišką perduodą H. Radavičius ir A. Jokubauskas, o jas gauną iš komjaunuolio Lukoševičiaus.¹¹ Agentų padedamas, saugumas perėmė H. Radavičiaus laiškus, rašytus savo draugui į sovietų armiją, kuriuose jis rašė:

"Eilini Alfa! Tavo laišką gavau prieš pusvalandį ir negaliu tylėti su atsakymu. Stengiuosi tuoj pat atsakyti. Noriu parašyti apie mūsų visuomeninį gyvenimą. Visas pasaulis nežino tokios vergijos, kokia dabar yra pas mus. Veja mus dirbti visiems tinginiams. Pvz., šiandien tiesiai iš mokyklos po 6-ių pamokų mus ginė linų rauti. Velniai, neduoda net duonos kąsnio nuryti. Jie sako. "Mat kokie ponai, negali nei karto be pietų dirbti"! Ne, broliuk, mes ne ponai. Reikalas kitas. Mes tokie pat vargšai, kaip ir daugelis. Mes kol kas turime savo; turime ką valgyti. Ir už tai niekam nedėkingi..."¹²

Panašios nuotaikos tada vyravo iš esmės visose Lietuvos mokyklose. Jas saugumas aptikdavo ir švietimo skyriuose, laikraščių redakcijose. Tokias nuotaikas skleidė, pvz., Raseinių laikraščio "Stalinietis" redaktorius Gabrėnas. Liudytoja Felicija Milerienė parodė, kad 1953 m. Tytuvėnų rajono (jam tada priklausė ir Šiluva) švietimo skyriaus vedėjas, buvęs Šiluvos mokytojas Kareiva Žaiginio užkandinėje, pažiūrėjęs į vieno sovietinės vyriausybės narių portretą, kabėjusi ant sienos,

necenzūriškai apie jį prabilęs. Bet šalia sėdėjusio draugo buvo sudraustas. Be to, rengiantis naujiems, 1953—1954 mokslo metams, Kareiva, norėdamas išardyti besikuriančias Tytuvėnų rajono mokyklose mokytojų komjaunimo ir TSKP organizacijas, masiškai kaitaliojo rajono mokytojus taip, kad vienoje mokykloje nesusiburtų trys ir daugiau mokytojai komjaunuoliai ar partijos nariai — negalėtų susikurti jų pirminės organizacijos. Už tai Kareiva buvo atleistas iš pareigų ir paskirtas Lyduvėnų septynmetės mokyklos (Šiluvos vls.) vedėju. Jam sekti saugumas ten nukėlė ir Šiluvos vidurinės mokyklos mokytoją — saugumo agentą Jakaitį (galimas daiktas, jog tai Jonas Dogelis), kuris buvo paskirtas tos mokyklos mokymo dalies vedėju¹³. 1953 m. agentas Jakaitis informavo savo "šeimininkus", jog Lyduvėnų mokyklos vedėjas Kareiva, pradėjęs naujuosius mokslo metus naujai atidarytoje 8-toje klasėje, mokinių klausęs: "Ar yra klasėje komjaunuolių"? Kai jam buvę atsakyta, tokių yra trys, Kareiva pareiškęs; "Aš padarysiu, kad liktų tik vienas". Mat, kad susikurtų savarankiška pirminė komjaunimo organizacija, kaip minėta, buvo reikalaujama bent trijų narių¹⁴.

Šiluvos moksleiviams sekti dar 1948 m. saugumas buvo užverbavęs tris agentus: Tylių, Genę ir Pergalę. Pergalė — tai baigiamosios klasės moksleivis Donatas Žukauskas. Mat tų metų spalio—lapkričio mėnesiais likviduojant Gulbės dalinį, buvo suimtas ir D. Žukauskas, kaip tos organizacijos narys, pagrindžio poetas. Šių "kompromituojančių duomenų" pagrindu KGB privertė D. Žukauską su jais bendradarbiauti, davė jam Pergalės slapyvardį ir kartu su minėtais agentais Tyliumi ir Gene pavedė išaiškinti "antitarybinę organizaciją", kuri pagal saugumo duomenis veikianti Šiluvos gimnazijoje, o jos nariai platina tarp mokinių antitarybinę literatūrą ir rašą tarybinei santvarkai priešiškus eilėraščius, juos spausdina partizanų leidžiamoje spaudoje. Kagėbistams pavyko nustatyti, kad organizacijai priklausė šie Šiluvos moksleiviai:

3. Lakarauskas suaugusiųjų gimnazijos IV klasės mokiny.
4. Kačiukaitė Justina, Vlado, g. 1931, VII klasės mokinė.
5. Jankauskaitė Elena, VII klasės mokinė.
6. Jokubauskas Albinas (Antanas), VIII klasės mokiny (vėliau ilgametis Kauno metalo gamyklos "Apvija" direktorius).

Minėtiems agentams buvo pavesta išaiškinti šių mokinių ryšius su aukštesnėmis pagrindžio grandimis ir ginkluotais partizanais.¹⁵ KGB ypač domėjosi A. Jokubausku, kurį laikė "aktyviausiu antitarybi-ninku". Jam sekti paskyrė agentą Tylių, jį specialiai apgyvendino viename bute su A. Jokubausku.⁵ Bet surinkti medžiagos baudžiamai bylai prieš A. Jokubauską KGB taip ir nepavyko. Kai dėl D. Žukausko "bendradarbiavimo", tai iš jo KGB išgavo tik faktą, kad organizacijai priklauso ir jo bendraklasis Juozas Stankevičius bet šis nebuvo nei suimtas nei

pašalintas iš mokyklos. Jis sėkmingai baigė Šiluvos vidurinę ir, kaip minėta, ėjo net Universiteto prorektorius pareigas.

⁵ Stankevičius Juozas, g. 1929, VIII klasės mokinys (vėliau ekonomistas, docentas; Vilniaus universiteto prorektorius ūkio reikalams).

Slaptos organizacijos Šiluvos mokykloje KGB ieškojo ir 1953 m. Agentas Sargas tebetikino saugumą, kad, Šiluvos mokykloje veikia "antitarybinė organizacija", jos nariai esą klausosi "Amerikos balso" vieno iš mokytojų bute. KGB nustatė, kad radijo imtuvus, kuriais galima pasiklausyti "Amerikos balso", turėjo tik du Šiluvos mokytojai: lituanistas Bronius Tūbelis, kurį saugumas apibūdino kaip "antitarybinę asmenybę", ir piešimo mokytojas Antanas Tamošiūnas — mokyklos komsorgas.¹⁷

Tačiau aiškios antitarybinės organizacijos Šiluvos mokykloje saugumui taip ir nepavyko atskleisti. Tai, ką agentai savo pranešimuose vadindavo "organizacijomis", dažnai būdavo tik bendros moksleivių antisovietinės, antikomunistinės nuotaikos, o tie mokiniai, kurie tas nuotaikas aktyviau ir viešiau reikšdavo, patekdavo į "organizacijos narių" kategoriją. KGB, išgąsdintas organizuoto pogrindžio, visur norėjo matyti "organizacijas" ir tokių pranešimų reikalaujavo iš savo agentų. Tačiau agentams dažniausiai pavykdavo fiksuoti tik atskirų mokinių ideologinį protestą, kuris ne visada turėjo organizuotą pobūdį. Mokinių, artimų savo pažiūromis, bendravimą KGB agentai skubėdavo pavadinti "organizacijomis", taigi savo šeiminkams labiausiai suprantamais ir pageidaujamais terminais. Apie tai liudija ir agento Naujalis 1953 m. lapkričio 14 d. pranešimas: minint Spalio revoliucijos 36-ąsias metines, Šiluvos mokyklos IX klasės moksleivė Tijūnaitytė Kazė iš Pažyzdrio atsisakė nešti demonstracijos metu vėliavą ir tai motyvavo tuo, kad ji revoliucijos šventės nepripažino ir nepripažįsta. Ji draugaujanti su irgi antitarybiškai nusistačiusiais mokiniais: Šedaite Vladislava, Dobrovolskyte bei Želviu, kurie "progai pasitaikius, nori sugėdinti komjaunuolius ir mokyklos renginiuose aktyvumo nerodo".¹⁸

Kurti pasipriešinimo organizaciją Šiluvos mokykloje išties bandyta. XI klasės mokinys Jonas Grigaitis (g. 1933) iš Vilkiškių, tardomas partizanų ryšininko Stasio Kazakausko iš Sandrausiškės byloje, 1952 m. spalio 31 d. parodė, kad 1951 m. rugsėjo mėnesį jis kartu su kitais Šiluvos vidurinės mokyklos XI klasės moksleiviais Eugenijumi Mandravicku iš Plauginių, Jonu Gailiumi iš Liepkalnio ir Jonu Ambrazevičiumi iš Palapišio buvo sumanę steigti Šiluvos vidurinėje mokykloje mokinių pasipriešinimo organizaciją ir apie tai painformavo Sandrausiškės, Vilkiškių, Rinkšelių kaimų rajone veikusio partizanų būrio vadą Feliksą Kokštą-Rustemą. Bet šis idėjai nepritarė. Mat F. Kokšta su savo žmona-partizane Debesėliu nuo 1951 m. gruodžio iki 1952 m. balandžio slėpėsi Jono Grigaičio tėvų sodyboje įrengtame bunkeryje, ir F. Kokšta nuogastavo, kad į tokią organizaciją gali patekti nepatikimų asmenų, kurie gali išduoti ne tik mokinių organizaciją, bet ir Grigaičių sodyboje pasislėpusius partizanus. Pats Jonas Grigaitis, kol jų sodyboje įrengtame bunkeryje

gyveno partizanai, kartu su jais rinko partizanams iš gyventojų maisto produktus, nešiojo jų korespondenciją.¹⁹ Vėliau, aptikus bunkerį, buvo suimtas, nuteistas 25 metams lagerių.

Po 1953 m., pasibaigus Šiluvos apylinkėse partizaniškajam sąjūdžiui, KGB dėmesys persikėlė į kitus visuomenės sluoksnius, ir mokykla imta mažiau domėtis. Pradėta sekti grįžtančiuosius iš įkalinimo vietų, ar šie vėl neįsitraukia į pogrindžio veiklą.

1 KGB archyvas. A. Babenskio baudžiamoji byla, Nr. 42857/3.

2 LTSR MVD viršininko Vasiljevo raštas Bartašiūnui 1946.IX.15.—KGB archyvas, f. 3, apr. 20, b. 65, 1. 91.

3 Tytuvėnų MGB suvestinė Šiaulių aps. MGB 1953.I.28. KGB archyvas, f." 15, b. 422/1, 2.

4 Želvys P. Susitikimas miške, arba "Man reikia čekų polkos natų"...// Poezija, 1994, birželio 6—12, p. 9.

5 Žr. S. Ralio baudžiamoji Inla, Nr. 15413.—KGB archyvas. Saugojimo Nr. 13911/3. T.I,p.15.

6 KGB archyvas. F3, apr. 20 Stebėjimo byla Nr. 65, 1946 m., p. 117-119.

7 V. Daukanto būrio partizanės Petrės Banytės atsiminimai, mano užrašyti 1995.111.3.

8 P. Banytės tardymo protokolas 1951.IX. 17.—KGB archyvas. P. Banytės baudžiamoji byla. Saugojimo Nr. 11-15285-LI, p. 62. Jonas Lauraitis tuo metu buvo komjaunuolis, 48 ha ūkininko sūnus. Baigęs Šiluvos vidurinę mokyklą, 1950 m. dirbo Tytuvėnų vidurinėje mokykloje komsorgu, vakarinės neakivaizdinės mokyklos direktoriumi. Anksti mirė. J. Ročas baigė inžinerijos mokslus, dirba Klaipėdoje.

9 Kovos su nacionalistiniu pogrindžiu ir ginkluotais banditais rezultatų suvestinė už 1951 m. sausio—vasario mėn. Tytuvėnų rajone. I KGB archyvas. F. 3, byla Nr. 420/1—68-ZJ, 1. 9.

10 Ten pat, p. 9.

11 Tytuvėnų rajono KGB specpranešimai už 1951.11.28—XII.15.—KCiB archyvas. F. 3, byla 420/1-68-ZJ, 1. 109.

12 Ten pat, lap. 110-111, H- Radavičiui, gimusiam 1930 m., iš Dumbulės kaimo, sekti Tytuvėnų KGB buvo užvedę specialią agentūrinę bylą. Jo tėvas Antanas Radavičius už ryšius su partizanais 1949 m. buvo nuteistas, o mama, kaip "buožė", 1950 m. pašalinta iš kolūkio. H- Radavičius, baigęs Šiluvos vidurinę mokyklą, liko gyventi Šiluvoje ir kurį laiką dirbo Tytuvėnų spaustuvės litografijos skyriuje.

13 Tytuvėnų rajono KGB agentūrinės-operatyvinės veiklos suvestinė už 1953 m. rugsėjo mėn. — KGB archyvas. F. 15, b. 422/1, 1. 46.

14 Ten pat.

15 KGB operatyvinės-agentūrinės veiklos už 1948 m. lapkričio mėn. suvestinė. / KGB archyvas, i⁷. 3, apr. 20, b. 79, I. 163.

16 Ten pat, p. 181

17 Tytuvėnų rajono KGB pranešimai apie kovos su antitarybiniu elementu rezultatus 1953 m. / KGB archyvas. F. 15, b. 1922/, 1. 74

18 Ten pat.

19 KGB archyvas. Stasio Kazakausko baudžiamoji byla, Nr. 26676/3, I. 104-106.

Rimantas Vėbra

Sovietinis saugumas ir moteris

Man suprantamas dabartinis mūsų išgyvenamas laikotarpis. Tai pereinamoji stadija, kuomet praeitis dar visai nepasitraukė, o naujas gyvenimas dar neįsigalėjo. Tas praeities šleifas dar ilgai lydės mūsų visuomenės gyvenimą, komplikuojamas žmonių tarpusavio santykius, reikalaus iš žmogaus didelio pasiaukojimo tautai, papildomos nervinės energijos ir įtampos. Kiekvienas iš mūsų matome, kaip ta kruvinosios imperijos praeitis, lyg erkė, yra įsisiurbusi į tautos kūną, daugelio žmonių širdis ir dvasią. Tautos dvasinis atgimimas — tai labai sunkus, sudėtingas ir ilgas procesas, kurį mes visi, sutelkę savo dvasines išgales ir sukandę dantis, turime iškęsti. Tačiau šiame straipsnyje man nesinori kalbėti apie tautos dvasinį atgimimą apskritai su optimistiškiausiomis ar pesimistiškiausiomis intonacijomis. Man norisi paliesti labai skaudžią ir dramatiškiausią moters vaidmens sovietinio saugumo sistemoje problemą.

Visiems yra žinoma, kad moteriai, kaip grožio, meilės, poetinio įkvėpimo objektui ir šaltiniui, motinystės, naujos gyvybės nešėjai, yra pašvęstas neapsakomas skaičius genialiausių ir romantiškiausių lyrikos posmų, grožinės literatūros kūrinių. Ir visa tai nenuneigiami dalykai!

Tačiau gamta moterį, kaip naujos gyvybės nešėją, apdovanojo ne tik motiniškos meilės, švelnumo, pasiaukojimo savo kūdikiui jausmais, bet ir tokiu stipriu savisaugos instinktu, kad ten, kur vyras palūžta, žūva, moteris linksta, prisitaiko prie pačių baisiausių, vyro akimis žiūrint, neįmanomiausių sąlygų, ir jos žmogiškajam nuosmukiui apibūdinti pritrūksta žodžių. Moteris sugeba peržengti tokią ribą, kuomet ji iš gyvybės nešėjos pavirsta žudytoja. Būtent šia moters prigimties savybe ku plačiausiai sovietinis saugumas ir naudojosi.

Pokario metais, stokojant gyvenimiško patyrimo, man buvo nesuprantami Lietuvos komunistų partijos rajonų ataskaitinėse-rinkiminėse konferencijose, respublikos suvažiavimuose priimtuose nutarimuose punktai, įpareigojantys partines organizacijas sustiprinti darbą moterų tarpe. Slenkant metams, kaupiantis patyrimui, vis labiau ėmė ryškėti to „darbo“ tikslai ir metodai.